

ГРАМАТИКА

УДК 811.161.2.'366.587

КАЛЬКО Микола Іванович,
доктор філологічних наук, професор кафедри
українського мовознавства і прикладної
лінгвістики Черкаського національного
університету імені Богдана Хмельницького
e-mail: mkalko@ukr.net

ТЕРМІНАТИВНО-РЕЛЯТИВНИЙ ТИП АСПЕКТУАЛЬНОЇ ПОЛІКАТЕГОРІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

У статті на матеріалі масиву українських дієслів, яким притаманний термінативно-релятивний тип аспектуальної полікатегорійності, унаочнено можливість застосування двокомпонентної теорії виду, що передбачає розмежування граматичного (категорії виду) та лексичного (аспектуальні класи) компонентів аспектуальності. Виокремлено основні типи корелятивно вагомого поєднання в складі дієслівної лексики аспектуально різнокатегорійних значень, одні з яких уможливають видову співвіднесеність, а інші накладають на неї семантичні табу. Докладно схарактеризовано лексико-семантичний спектр термінативно-релятивного типу аспектуальної полікатегорійності. Доведено, що термінативність та релятивність є не однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексики, а форматом її реалізації, який у різних словозначеннях того самого дієслова може бути неоднаковим.

***Ключові слова:** дієслово, вид, аспектуальність, аспектуальний клас, аспектуальна полікатегорійність, терминатив, релятив.*

Постановка проблеми. У граматичних студіях останнього півстоліття серед категорій, що здобули репутацію найскладніших для дослідження, чи не найвище рейтингове місце посідає аспектуальність. Її називають «легендарною», «роковою», порівнюють зі «складним клубком питань», «густим лісом» проблем [1, с. 3]. Аналіз лінгвоукраїністичних здобутків у галузі аспектології засвідчує наявність цілого спектра дослідницьких перспектив, однією з пріоритетних серед яких, на наш погляд, є якнай докладніше лінгвістичне вивчення механізму взаємодії граматики і словника в царині виду українського дієслова, проблеми залежності аспектуальної поведінки дієслів від особливостей їхньої лексичної семантики, а отже, і відображених у ній об'єктивних особливостей позамовних ситуацій. Злободенність такого напряму досліджень підтвердила IV Конференція Комісії з аспектології Міжнародного комітету славістів (м. Гетеборг, 2013 р.), засвідчивши, що центральне місце у вивченні аспектуальності посідають питання, пов'язані з семантичним спектром категорії виду, зокрема і взаємодією виду і контексту, виду і лексичного значення, аспектуальною специфікою семантичних класів дієслів.

З огляду на це, **метою** нашої статті є докладна характеристика термінативно-релятивного типу аспектуальної полікатегорійності як поєднання в складі дієслівної лексики аспектуально різнокатегорійних значень, одні з яких уможливають видову співвіднесеність, а інші накладають на неї семантичне табу. Це диктує потребу застосування об'єктивістського (за Дж. Лайонзом [2, с. 338]) підходу до опису дієслівного виду, що акцентує увагу на залежності оцінки внутрішньочасового характеру ситуації від онтологічної специфіки екстралінгвальних корелятивів дієслова, визначальної для способу їхньої мовної категоризації, і неодмінно передбачає розмежування граматичного (категорії виду) та лексичного (аспектуальні класи) компонентів аспектуальності. Цей

підхід у царині дослідження дієслівної семантики, започаткований у середині минулого століття Ю. Масловим [3] та незалежно від нього – З. Вендлером [4], було розвинуто в аспектологічних студіях другої половини ХХ – початку ХХІ століття, що сформували субпарадигму, яка дістала назву “двокомпонентна теорія виду”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пропонована розвідка якраз і розкриває один із аспектів дослідження, проведеного в контексті цієї парадигми, репрезентуючи теоретичні засади та описуючи досвід типологізації одного з системних для українського дієслова явищ – аспектуальної полікатегорійності як здатності окремих семантем дієслова функціонально належати до різних аспектуальних класів, а отже, і мати різну видову поведінку.

Аспектуальні класи постають у контексті нашого дослідження як аспектуально орієнтовані прихованограматичні, або лексико-граматичні, класи, які мають вплив на граматичну царину виду, імпліцитно регулюючи аспектуальну поведінку (передовсім корелятивну здатність, акціональний і функціональний потенціал, відкритість до певного типу полікатегорійності) дієслів. На ґрунті українського дієслова вони утворюють п'ятикомпонентну систему: 1) термінативи, або здійсненники, що позначають подієспрямовані процеси, з одного боку, та події, досягнуті внаслідок їхнього здійснення, з іншого; 2) активітиви, або діяльники, що мають значення динамічних неподієспрямованих процесів; 3) стативи, або станівники, що відображають актуальні або неактуальні адинамічні, недискретно-фазові вияви буття (стани), локалізовані хоча б у межах надтривалого часового відрізка; 4) евентиви, або подійники, об'єднані значенням миттєвих подій, зокрема і несподіваних, непередбачуваних, а також таких, що є негативним наслідком надмірного захоплення процесом чи недогляду; 5) релятиви, або відносники, із семантикою процесуально-стилізованих відношень, властивостей, постійних ознак [5].

Аспектологічний аналіз дієслівної лексики сучасної української літературної мови засвідчує, що належність до одного із п'яти виокремлених нами аспектуальних класів – аспектуальна характеристика не дієслова загалом, а кожної його семантики зосібна, що зумовлено внутрішньолексемним та зовнішньолексемним контекстом, а отже, остаточний висновок щодо належності до того чи того аспектуального класу уможливорює лише контекст, оскільки видова поведінка дієслова дуже чутлива до найменших семантичних змін. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми «без залишку» неодмінно пов'язаний зі встановленням притаманних їй типів полікатегорійності.

Уперше в українському мовознавстві спостережене Є. Тимченком [6, с. 16] явище аспектуальної неоднозначності дієслівної лексеми, узалежене тісним зв'язком виду з лексичним значенням дієслова, не могло залишитися поза увагою ні в лінгвоукраїністичних аспектологічних студіях, представлених роботами В. М. Русанівського [7; 8], К. Г. Городенської [9–11], О. І. Бондаря [12], С. О. Соколової [13], ні в загальнотеоретичних граматичних працях, зокрема І. Р. Вихованця [14] і А. П. Загнітка [15; 16], ні у відповідних розділах граматик, авторами яких [розділів] є К. Г. Городенська [9] та А. П. Грищенко [17].

Так, привертаючи увагу до проблеми тісного взаємозв'язку категорії виду і лексичного значення українського дієслова, В. М. Русанівський демонструє можливість безпрефіксного дієслова недоконаного виду співвідноситися з кількома відмінними за змістом префіксальними дієсловами доконаного виду. Зокрема, дієслово *лити* можна вважати формою недоконаного виду кількох споріднених, але різних дієслів: *влити*, *залити*, *вилити* тощо, які водночас мають суфіксальні відповідники: *вливати*, *заливати*, *вилити* з яскравою додатковою семантичною характеристикою, проте їхня значеннева відмінність тісно пов'язана з семантичною багатогранністю самого дієслова *лити*, залежною від його валентності, мети повідомлення тощо [8, с. 69–70]. І. Р. Вихованець зауважує, що вид є найбільш «внутрішньою», «захованою» в лексичному значенні дієслова категорією [14, с. 102]. На думку А. П. Загнітка, поняття внутрішнього часу

співвіднесене з кількісним виміром дії і репрезентоване на віртуальному рівні мовного знака – це засвідчує когнітивність видової семантики [16, с. 213], а можливість чи неможливість дієслова вступати у видову опозицію залежить від його лексичного значення [16, с. 216]. А. П. Грищенко зазначає, що до важливих джерел формування підкласу непарновидових дієслів належить багатозначність дієслівних лексем: у багатьох випадках можна спостерегти протиставлення парновидових і непарновидових лексико-семантичних варіантів дієслів, напр.: «набувати певного кольору» – «виділятися певним кольором» (*багрянити, біліти, блакитніти, жовтіти, золотіти, синіти, сивіти*) [17, с. 411]. На властивості дієслівної лексики поєднувати парновидові та одновидові лексико-семантичні варіанти акцентує увагу К. Г. Городенська, підтверджуючи це на прикладі дієслів *прати, мазати, в'язати, писати, креслити, біліти, сіріти* тощо [9, с. 228–230].

Однак об'єктивістський підхід до дослідження категорії аспектуальності окреслено лише в загальних рисах, що переконує в потребі подальшого лінгвістичного вивчення механізму взаємодії граматики і словника в царині виду українського дієслова. Тому в центрі нашої уваги якраз і перебуває проблема залежності видової поведінки дієслів від специфіки їхньої лексичної семантики, а отже, і відображених у ній об'єктивних особливостей позамовних ситуацій.

Виклад основного матеріалу. Досить поширеним у сучасній українській мові є поєднання в полісемічній структурі дієслова термінативних семантем, що виражають конкретно-часовий акціональний чи неакціональний подієспрямований процес, та релятивних – зі значенням постійного заняття, професії, звички, уміння, відношення, властивості, характерної ознаки тощо. Термінативи означають різнопланові процеси, тому їх важко звести до якогось спільного семантичного знаменника, окрім найзагальнішого – «подієспрямований процес». Тому виокремлені нижче п'ятнадцять підтипів аспектуальної полікатегорійності ґрунтуються здебільшого на значенневих різновидах релятивних семантем:

1) «постійне заняття, постійно виконувані функції, професія» напр.: лише *командувати*: *Іван Максимович наслухався чимало про «дикого попа» ще тоді, коли командував у Новому Кодаку пікінерним полком...* (Р. Іваничук), пор.: *командувати* vs *скомандувати*: – *Починати!* – *командує Тихович* (М. Коцюбинський) vs *Отаман тут же скомандував до бою* (Р. Іваничук);

2) «уміння здійснювати процес», напр.: лише *малювати*: *Він був спокійний, мовчазний, чудесно малював, особливо аквареллю...* (В. Сосюра), пор.: *малювати* vs *намалювати*: *Ніна Олександрівна малювала вугіллям новий ескіз на полотні* (Б. Антоненко-Давидович) vs *І зварив він фарб веселих з кори, коріння та олій, і намалював на віку скрині квіти чудернацькі...* (В. Дрозд);

3) «постійна звичка, манера», напр.: лише *одягатися*: *Одягався охайно, був незмінно пристойний і зосереджений і завжди про щось, здавалось нам, думав* (О. Довженко), пор.: *одягатися* vs *одягтися*: *Вуйко Асмус допоміг княжичу помитися, простежив, коли він одягався, і разом з ним спустився сходами* (С. Скляренко) vs *Незабаром хлопцям видали форму. Рубін одягся, як і всі учні* (І. Сенченко);

4) «властивість речовини», напр.: лише *поглинати*: – *Це ж і так ясно, – сердито буркнув Гриць. – Флора з прадавності пішла шляхом автотрофності, тобто безпосередньо поглинає світло* (О. Бердник), пор.: *поглинати* vs *поглинути*: *Брязкіт металу, гуркіт, свист – все поглинав низький голос домни* (Ю. Яновський) vs *Посадник силкувався щось сказати, махав руками, але його слова поглинув гамір* (А. Хижняк);

5) «постійне ставлення до кого-, чого-небудь», напр.: лише *довіряти*: *А були то люди, яким Яків Литвин довіряв* (В. Дрозд), пор.: *довіряти* vs *довірити*: – *Довіряємо найдорожче, що в нас є: цвіт Червоної Армії* (О. Гончар) vs *Мені довірили цілу команду охоронців, котрих я розподіляв на вартування* (О. Бердник);

6) «характерна риса», напр.: лише *характеризувати*: – Так давайте так і скажемо, що доби відрізняються костюмами! Адже добу найбільше *характеризує* антураж (В. Підмогильний); пор.: *характеризувати* vs *схарактеризувати*: Незабаром познайомився він і з самим Пестелем, якого *характеризував* як... «одного з найбільш оригінальних умів», які він знав (М. Рильський) vs *Словом, ти, Дмитрії Карамазов, недоносок тридцятих років.., бо й самі ці роки історик схарактеризував* тим же самим назвиськом... (М. Хвильовий);

7) «інтелектуальна чи психічна здатність», напр.: лише *відчувати*: Людиною путньою буде синочок, бо *відчуває* все, як одне: і небо, і землю, й людей (О. Бердник), пор.: *відчувати* vs *відчутти*: Ось де наша больова точка. Втім ти її ще не *відчуваєш*, треба пережити з моє, щоб *відчутти* (В. Дрозд);

8) «відношення тотожності, зіставлення чи еквівалентності», напр.: лише *нагадувати*: – А мені, Віко, він *нагадує* інженера. Любитель кросвордів і типовий грибник (Л. Дереш), пор.: *нагадувати* vs *нагадати*: – Царі не люблять правди і тих, хто їм *нагадує* про неї (Вас. Шевчук) vs – *Тож-то й воно... Аби там хтось цареві та й нагадав* про тебе... (Вас. Шевчук);

9) «класифікаційні відношення частини і цілого, одиничного і загального тощо», напр.: лише *розділятися*: Це скелі Рубіні – житло північного птаства, котре, як я помітив, *розділяється* на касти, і ніколи ті касти не вступають у сусідські стосунки між собою (Р. Іваничук), пор.: *розділятися* vs *розділитися*: *Розділяйтеся* на три купи і ставайте на три дороги перед трьома брамами (О. Довженко) vs *Гребці розділилися*. Іван вийшов на берег, а Пилип поплив за човном (Панас Мирний);

10) «логічні відношення: причини, наслідку, умови тощо»: напр.: лише *передбачати*: Формування та розвиток мови як категорії етнічної *передбачає* територіальну єдність та соціально-комунікативний пріоритет в її межах (С. Плачинда), пор.: *передбачати* vs *передбачити*: Більше того, він *передбачав* саме такий результат експерименту (О. Бердник) vs *Правда, він уже в курсі всіх деталей операції, розробляли її Євдокимов з Кравченком і, здається, передбачили* все (Р. Самбук);

11) «номінативні відношення», напр.: лише *кликати*: – Мене Тарасом *кликають*. А як тебе? – присів Тарас до нього (Вас. Шевчук), пор.: *кликати* vs *покликати*: *Кличуть* до нього раз наймитів – з кожним боротись пан захотів (Д. Павличко) vs ...*Відімкнеш* мою пам'ять ключем журавлиним, *Лише тебе я покличу*, лиш ім'я назову (П. Осадчук);

12) «дейктичні відношення: вказівка на що-небудь, засвідчення чого-небудь», напр.: лише *заповідати*: Він народився у високоснім році (в сорок четвертім), а це обіцяє самі страждання, але водночас і *заповідає* таку рідкісну і таку жадану цільність (П. Загребельний), пор.: *заповідати* vs *заповісти*: *Заповідайте* своїм дітям ніколи не покидати рідного краю (Р. Іваничук) vs ...*Україні серце подарую, Так, як колись своє Шопен На золотому схилі днів Великій Польщі заповів* (В. Сосюра);

13) «просторові відношення, розташування певним чином (про ландшафтні об'єкти)», напр.: лише *омивати*: Під летючими хмаринками туману відлискували під місяцем великі плеса верхніх ставків, що майже *омивали* мури палацу (Ю. Смолич), пор.: *омивати* vs *омити*: А над ними зорі – ружами, А під ними синь-трава, А сніжок на вітрі дужому їхні рани *омива!* (А. Малишко) vs *Сьогодні день, здається, перший влітку, Полям засмаженим чоло омиє...* (Є. Плужник);

14) «просторові відношення, розташування певним чином (про риси людського обличчя, елементи одягу тощо)», напр.: *Велика випецена борода, густо пересипана сивиною, м'яко збігала* на сніжно-білу маніжку (З. Тулуб), пор.: *збігати* vs *збігти*: *Нова пригода сталась у той момент, коли вже збігав* з горба... (М. Трублаїні) vs ...*кваплячись, Надійка швидко й твердо збігла* по дерев'яних, пофарбованих у вишневий колір олійною фарбою сходах (В. Козаченко);

15) «постійне місцеперебування кого-небудь», напр.: лише *заселяти*: Це дало мені можливість добре пізнати край, а також звичаї і мову тих народів, які *заселяють* його

(М. Коцюбинський), пор.: *І пішли вони з Гаврилом на Вишневу гору, а вже гору мертві потроху заселяли* (В. Дрозд) vs *...люди вважали те місце, де була Силентієва садиба, проклятим і не поселялися, а потім забулися і за якихось пару літ знову заселили родючий, масний і привільний куточок степу* (Григорій Тютюнник).

Висновки. Досліджуваний матеріал засвідчує, що основний визначальний чинник аспектуальної поведінки дієслова – відображена в лексичній семантиці онтологічна специфіка фрагментів екстралінгвального довілля. Термінативність та релятивність не є однозначною аспектуальною кваліфікацією всієї лексеми, а форматом реалізації, який у різних словозначеннях одного дієслова може бути неоднаковим. Аспектуальні класи не мають закінчених дієслівних реєстрів, оскільки зорієнтовані не на всю дієслівну лексему загалом, а на кожну її семантему зосібно, тому про особливості видової поведінки дієслова можна говорити тільки на основі аналізу конкретних текстових уживань. Це засвідчує глибоку закоріненість категорії виду в онтологію ситуацій, відображених у дієслівній семантиці. Тому аспектуальний аналіз багатозначної лексеми «без залишку» досить часто пов'язаний із установами типів аспектуальної полікатегорійності, відкритість для якої – не менш важлива риса аспектуальної поведінки поряд із відкритістю чи закритістю для видового партнерства, повноти акціонального та функціонального спектра.

Комплексне дослідження закономірностей категоризації аспектуальної семантики на засадах об'єктивістського підходу відкриває перспективи для багатопланового аналізу аспектуальності й виду, уможливорює виявлення всієї палітри аспектуальних характеристик дієслівної лексеми й найтонших нюансів її аспектуальної поведінки.

Список використаної літератури

1. Карпунин С. А. Семантика русского глагольного вида : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 „Русский язык” / С. А. Карпунин. – Самара, 2008. – 31 с.
2. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика : Введение / Дж. Лайонз. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 400 с.
3. Маслов Ю. С. Вид и лексическое значение глагола в современном русском литературном языке / Ю. С. Маслов // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. – 1948. – Т. VII. – Вып. 4. – С. 303–316.
4. Vendler Z. Verbs and times / Z. Vendler // Linguistics in philosophy. – Ithaca : Cornell University Press, 1967. – P. 97–121.
5. Калько М. І. Аспектуальність : категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : Монографія / М. І. Калько. – Вид. 2-ге, переробл. й доповн. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. – 488 с.
6. Тимченко Є. Українська граматикика / Є. Тимченко. – К. : Друк. Т-ва Н. А. Гирич, 1907. – Ч. 1. – 179 с.
7. Русанівський В. М. Структура українського дієслова / В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1971. – 315 с.
8. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ / В. М. Русанівський. – К. : Радянська школа, 1977. – 111 с.
9. Городенська К. Г. Дієслово / К. Г. Городенська // Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови. Академічна граматикика української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – К. : Пульсари, 2004. – С. 217–298.
10. Городенська К. Г. Аспектологічні характеристики дієслів руху, переміщення / К. Г. Городенська // Актуальні проблеми граматикики : зб. наук. праць. – Кіровоград, 1997. – Вип. 2. – С. 116–119.
11. Городенська К. Г. Видові протиставлення в системі сучасних дієслів / К. Г. Городенська // Слово. Сіль. Норма : зб. наук. праць, присвячений 65-річчю з дня народження д-ра філол. наук, проф. С. Я. Єрмоленко / [відп. ред. Н. М. Сологуб]. – К., 2002. – С. 118–121.
12. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові : система засобів вираження / О. І. Бондар. – Одеса : Астропринт, 1996. – 192 с.
13. Соколова С. О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові / С. О. Соколова. – К. : Наук. думка, 2003. – 284 с.
14. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматикичному аспекті / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1988. – 256 с.
15. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматикиці і парадигматикиці / А. П. Загнітко. – К. : НМК ВО, 1990. – 132 с.

16. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Морфологія : [монографія] / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонДУ, 1996. – 435 с.
17. Грищенко А. П. Дієслово / А. П. Грищенко // Сучасна українська літературна мова. – К. : Вища школа, 1997. – С. 403–446.

References

1. Karpuhin, S. A. (2008) *Semantics of Russian verbal aspect*: Thesis dissertation the degree of Doctor of Philological Science: 10.02.01 «Russian language». Samara. (in Russ.)
2. Lyons, G. (2003) *Linguistic Semantics: An Introduction*. Moscow: Languages Slavic culture (in Russ.)
3. Maslov, Y. S. (1948) Aspect and lexical meaning of the verb in the modern Russian literary language. *Izvestiya AN SSSR. Otdelenie literatury i yazyka. (Proceedings of the Academy of Sciences of the USSR. Department of Literature and Language)*. VII. 4. 303–316. (in Russ.)
4. Vendler, Z. (1967) Verbs and times. *Linguistics in philosophy*. Ithca: Cornell University Press. 97–121.
5. Kalko, M. I. (2013) *Aspektuality: categorization, classification and representation in modern Ukrainian literary language*. Cherkasy: Publisher Chabanenko A. (in Ukr.)
6. Timchenko, E. (1907) *Ukrainian grammar*. Kyiv: Print. N. A. Gyrych. Part 1. (in Ukr.)
7. Rusanivskiy, V. M. (1971) *The structure of Ukrainian verbs*. – Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
8. Rusanivskiy, V. M. (1977) *Verb – movement, action, image*. Kyiv: Soviet school (in Ukr.)
9. Horodenska, K. G. (2004) *Verb*. In Vihovanets I. R. & Horodenska K. G. *Theoretical morphology Ukrainian. Academic Ukrainian grammar*. Kyiv: Pulsars. 217–298. (in Ukr.)
10. Horodenska, K. G. (1997) Aspectual characteristics verbs motion, movement. *Aktualni problemy gramatyky. (Actual problems of grammar)*. 2, 116–119. (in Ukr.)
11. Horodenska, K. G. (2002) Species opposition to the system of modern verbs. *Slovo. Styl. Norma. (Word. Style. Norm)*. 118–121. (in Ukr.)
12. Bondar, A. I. (1996) *Temporal relation in modern Ukrainian literary language: the system of means of expression*. Odessa: Astroprint (in Ukr.)
13. Sokolova, S. O. (2003) *Prefixal word formation of verbs in modern Ukrainian language*. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
14. Vihovanets, I. R. (1988) *Parts of speech in the semantic and grammatical aspect*. Kyiv: Scientific thought (in Ukr.)
15. Zahnitko, A. P. (1990) *Verbal categories in syntagmatics and paradigmatics*. Kyiv: NMK VO (in Ukr.)
16. Zahnitko, A. P. (1996) *Theoretical Ukrainian grammar. Morphology*. Donetsk: DonDU (in Ukr.)
17. Grishchenko, A. P. (1997) *Verb*. In *The modern Ukrainian literary language*. Kyiv: High School. 403–446. (in Ukr.)

KALKO Mykola Ivanovych,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department of Ukrainian linguistics and applied linguistics

Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University

e-mail: mkalko@ukr.net

TERMINATIVE AND RELATIVE TYPE ASPECTUAL POLICATEGORY OF THE UKRAINIAN VERB

Abstract. Introduction. Analyzing the progress in the Ukrainian linguistics concerning aspectual studies reveals a number of investigation perspectives, admitting the prior one, a most detailed scholar regard for coordinating the mutual effect of both grammar and vocabulary in the sphere of aspectuality, as well as connection of the aspectual verbs proficiency to their lexical meanings, and, allegedly, the obvious peculiarities of the extra lingual situations reflected in it.

Purpose. The purpose of the paper is to prove the necessity of regarding the aspectuality and the category of verb aspect separately, never in the terms of a “binary” system, not to simplify the content of the problem, neither to distract in the verb aspectual analysis from heterogenic, in the terms of aspectual specification, semantic spectrum of the verb lexeme; singling out and specifying the main types of the correlative asymmetry in the polysemic structures of the aspectual partners as joining, in a verb lexeme, the meanings, in the aspectual sense, belonging to quite different categories, some of them enabling the aspectual coordination, while others proclaiming semantic taboos.

Methods. Complex aspectual diagnosing as an integration method, predicting coordinated application of logical, component, word building, opposition and distribution analysis, selection of native correlative discourse fragments, experimental methods involved, especially for transposition, transformation, installation, as well as modeling of the inner tense structure for situations through test dialogues and the like.

Results. Most important, in terms of aspect behavior, types of the aspectual multi category structure that as well determine correlative asymmetry in the polysemic constructions of the aspect partners, are actually: 1) terminative features vs activitive ones; 2) terminative ones vs statives; 3) terminatives vs eventives; 4) terminatives vs relativity features.

Originality. Objectivist approach to aspectuality category in the Ukrainian is most generally outlined that proves the necessity for further linguistic investigation of coordinating grammar and vocabulary in the realm of the Ukrainian verb. That is just the problem of connection of the aspectual behavior in verbs to the peculiarities of their lexical meaning, and, eventually, to the evidently specified extralingual situations that appears to stay under consideration.

Conclusion. Complex investigation for classifying the aspectual semantics in terms of objectivist approach reveals perspectives for analyzing both aspectuality and aspect, enables to single out aspectual characteristics for the verb lexeme and the subtlest shades in its aspectual behavior.

Key words: verb; aspect; aspect partner; aspectuality; aspectual class; terminative; relative; aspectual behavior; aspectual multi category structure; correlative asymmetry.

Надійшла до редакції 18.03.16

Прийнято до друку 14.04.16

УДК 81'367.7:81'271.12

ХАРЧЕНКО Світлана Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент, заступник
декана гуманітарно-педагогічного факультету
з наукової роботи Національного університету
біоресурсів і природокористування України
e-mail: lucynka@ukr.net

ПРЕДИКАТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ БУТИ + Н. в / О. в. В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті простежено зміну поглядів мовознавців на проблему вживання предикативних конструкцій *бути + Н. в.* і *бути + О. в.* Встановлено, що протягом кінця XIX – XX ст. мовознавці чітко семантично диференціювали використання цих двох відмінкових форм іменника чи прикметника в складеному іменному присудкові: називний – для передавання постійної ознаки, орудний – непостійної. Синтаксичні конструкції *бути + Н. в.* і *бути + О. в.* у XX ст. функціонували як синонімічні. Виявлено, що нормативним на сьогодні є вживання і називного, й орудного предикативного при експлікованій дієслівній зв'язці *бути*

Ключові слова: предикативна конструкція, синтаксична конструкція, синонімія, конкуренція, називний предикативний, орудний предикативний, семантичний критерій.

З-поміж синтаксичних проблемних питань, що над ними мовознавці працюють уже понад 100 років, виокремлюємо дискусійне питання щодо вживання називного та орудного відмінків у структурі складеного іменного присудка з експлікованим зв'язковим компонентом *бути*. Це питання було предметом як у монографічних, так і окремих, аспектних наукових дослідженнях (І. Вихованець, М. Вінтонів, К. Городенська, А. Загнітко, Н. Іваницька, М. Капась, К. Косенко, О. Курило, Л. Литвин, О. Синявський, С. Смеричинський, М. Сулима, О. Сулима, Ю. Шевельов та ін.). Тому актуально і сьогодні звучать слова І. Слинька про те, що «питання про функції орудного предикативного в наш час остаточно ще не розв'язане» [1, с. 9].

Мета пропонованої розвідки – простежити динаміку теоретичних засад уживання конструкцій *бути + Н. в.* і *бути + О. в.* (з експлікованою дієслівною зв'язкою *бути*) в українській мові протягом XIX – XXI століть.